

PRIKAZI / REVIEWS

PRIKAZ PROJEKTA OSOBE KOJE NE VIDE I NE ČUJU SU MEĐU NAMA - TOLERANCIJA U SVAKODNEVNOM ŽIVOTU

Marija Gajski
marija.gajski@gmail.com
OŠ Ivana Mažuranića
Zagreb

Sažetak

Tijekom Mjeseca knjige, a povodom Međunarodnog dana bijelog štapa i Međunarodnog dana tolerancije, u OŠ Ivana Mažuranića u Zagrebu održan je projekt „Osobe koje ne vide i ne čuju su među nama – tolerancija u svakodnevnom životu“ u kojem se na više načina i razina pristupa problematici slijepih, gluhih i gluhoslijepih osoba.

Cilj je projekta razvijanje tolerancije, empatije i altruizma prema svima, a posebno prema osobama s posebnim potrebama, kako bismo doprinijeli kvaliteti njihove inkluzije u društvene aktivnosti.

U projekt su bili uključeni učenici četvrtih razreda osnovne škole.

Projekt se sastojao od nekoliko faza: posjet Tiflološkom muzeju i Hrvatskoj knjižnici za slijepe, predavanje prevoditeljice za gluhoslijepe osobe te tri radionice (radionica Brailleeva pisma, dvoručne abecede i izrada razredne enciklopedije). Posljednja je aktivnost ujedno bila evaluacija i prezentacija projekta.

Projekt je kod učenika probudio veliku znatiželju i interes za istinsku brigu za pojedince u zajednici, čime je otkriven velik potencijal za prosocijalno ponašanje.

Potrebno je konstantno razvijati dječju spoznaju da boljim razumijevanjem ljudi sa specifičnim potrebama i uključenošću u razvoj i poboljšanja usluga u svim sferama života za osobe s posebnim potrebama podižemo razinu kvalitete cijelog društva i osiguravamo uspješnije i sretnije društvo.

Ključne riječi: Tolerancija, sljepoća, gluhoća, gluhoslijepe, znakovni jezik, Brailleovo pismo

1. Uvod

U knjižnicama osnovne škole svake se godine povodom Mjeseca hrvatske knjige provode poticajne aktivnosti s ciljem poticanja čitanja. Mjesec hrvatske knjige obilježava se svake godine od 15. listopada do 15. studenoga.

U OŠ Ivana Mažuranića u Zagrebu proveden je projekt 2013. godine „Osobe koje ne vide i ne čuju su među nama: tolerancija u svakodnevnom životu“.

U projektu se ističe pravo svakog čovjeka na slobodu mišljenja i izražavanja, jednako pravo svih na dostupnost znanja i informacija te pravo na sigurnost i jednake mogućnosti razvijanja svojih vještina. Nužno je stoga upoznati učenike s osnovnim zakonskim okvirima koji jamče pravo na jednakost.

Početni datum provođenja projekta, 15. listopada, jest Međunarodni dan bijelog štapa, a završni, 16. studenoga, Međunarodni dan tolerancije.

Oba datuma povezana su s nekoliko dokumenata:

1. Hrvatski je Sabor 28. lipnja 1996. godine donio odluku o proglašenju Dana bijelog štapa 16. listopada na temelju članka 80. Ustava Republike Hrvatske¹
2. Opću deklaraciju o ljudskim pravima iz 1948. godine Vlada Republike Hrvatske potpisala je 12. studenog 2009. godine. U članku 1. ističe se da se sva ljudska bića rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima²
3. UNESCO-ova Deklaracija o principima tolerancije, usvojena i potpisana od strane država članica UNESCO-a 16. studenoga 1995. godine, u članku 6. proglašava 16. studenoga Međunarodnim danom tolerancije „kako bi se proširila javna svijest, apostrofirale opasnosti od netolerancije i reagiralo (...) u podršci unapređivanja tolerancije i obrazovanja“³
4. Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom iz 2007. u članku 1. naglašava da je svrha te konvencije promicanje, zaštita i osiguravanje punog i ravnopravnog uživanja svih ljudskih prava i temeljnih sloboda svih osoba s invaliditetom te promicanje poštivanja njihova urođenog dostojanstva⁴

¹ Usp. Odluka o proglašenju „Dana bijelog štapa“ // Narodne novine 54, 1005(1996). [citirano: 2017-10-5] http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1996_07_54_1005.html.

² Usp. Odluka o objavi Opće deklaracije o ljudskim pravima. // Narodne novine 12, 143(2009). [citirano: 2017-10-5]. Dostupno na http://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2009_11_12_143.html.

³ UNESCO. Deklaracija o principima tolerancije. 1995.// Narodne novine 12, 143(2009) [citirano: 2017-10-5]. Dostupno na http://www.hraction.org/wp-content/uploads/Deklaracija_o_principima_tolerancije.pdf.

⁴ Usp. Zakon o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom. // Narodne novine 6, 80(2007) [citirano: 2017-10-5]. Dostupno na http://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2007_06_6_80.html.

5. Zakonom o suzbijanju diskriminacije koji je donio Hrvatski Sabor 15. srpnja 2008. godine „stvaraju se pretpostavke za ostvarivanje jednakih mogućnosti i uređuje zaštita od diskriminacije“ (čl. 1.).⁵

U svakodnevnom životu i javnim medijima redovito smo suočeni s nedostatkom tolerancije, brige i razumijevanja za skupine društva koje su izložene neravnopravnosti. Da bi se ta slika popravila, potrebno je mladim naraštajima neprestano usađivati altruizam (prosocijalno ponašanje), odnosno ponašanje usmjereno na dobrobit drugih bez jasne uzvratne dobiti za njih same.

Altruizam dolazi od talijanske riječi *altrui* (tuđ, drugi), a označava: 1. nesebičnost, ljubav prema drugima i 2. etički termin koji označuje nesebičnu brigu za blagostanje ljudi i spremnost na žrtvovanje svojih interesa.⁶

Razvijanje u altruističnu i moralno odgovornu osobu koja je spremna pomoći temelji se na učenju socijalnih vještina i buđenju motivacije za pomaganjem.

Pristupivši problematici s perceptivno-kognitivnog stajališta, Latane i Darley zaključili su da pomaganje utječe na samopoštovanje, poštovanje drugih i primanje zahvalnosti. Kognitivna analiza Latanea i Darleya pretpostavlja da osoba mora percipirati i interpretirati situaciju kao onu u kojoj se zahtijeva pomoć, odlučiti je li njegova ili njezina odgovornost da pomogne, odlučiti što treba učiniti i tada to učiniti.

Potencijalni pomagač mora proći kroz pet koraka do odluke: mora percipirati i interpretirati situaciju kao onu u kojoj se zahtijeva pomoć, odlučiti je li njegova (ili njezina) odgovornost da pomogne, odlučiti što treba učiniti i tada to učiniti.⁷

U stvarnoj situaciji, to bi odgovaralo ovim koracima:

1. uočiti da je nekoj osobi potrebna pomoć
2. pitati osobu je li joj pomoć potrebna
3. pitati kakva je pomoć potrebna
4. reagirati na način koji odgovara situaciji
5. pružiti osobi odgovarajuću pomoć.⁸

Da bi se znalo prepoznati komu treba pomoć, kakva je pomoć potrebna te kako pružiti tu pomoć, potrebno je senzibilizirati javnost za specifične potrebe.

⁵ Zakon o suzbijanju diskriminacije. // Narodne novine 85, 2728(2008), čl.1. [citirano: 2017-10-5]. Dostupno na http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_07_85_2728.html.

⁶ Usp. Klaić, Bratoljub. Rječnik stranih riječi. Zagreb: Nakladni zavod RH, 1990. Str. 54.

⁷ Latane, Bibb.; John M. Darley. The unresponsive bystander: Why doesn't he help? New York: Appleton-Century-Crofts, 1970. Citirano prema: Beck, Robert C. Motivacija: teorija i načela. Jastrebarsko : Naklada Slap, 2003. Str. 310.

⁸ Prilagođeno prema: Socijalne vještine za tinejdžere : priručnik s pripremljenim satovima i aktivnostima. Zagreb: Naklada Kosinj, 2007. Str. 76.

Vasta Ross smatra da je sposobnost razumijevanja situacije uživljavanjem u tuđi položaj temelj za objašnjenje prosocijalnog ponašanja, a sposobnost uživljavanja u tuđe iskustvo čini temelj razvoja moralnog rasuđivanja. Diferencira empatiju od uživljavanja u tuđi emocionalni položaj budući da empatična osoba također i osjeća emocije druge osobe, premda ne toliko intenzivno kao ta osoba.⁹

Psiholozi M. Krizmanić i V. Kolesarić definiraju empatiju kao misaono (kognitivno) razumijevanje drugog živog bića i čuvstveno uživljavanje u njegov položaj, situaciju ili problem smatrajući kako empatija znatno povećava kvalitetu pomagačkog ponašanja i skrbi za druge ljude.¹⁰

Tablica 1. Izvadak iz školskog kurikulumu

PROJEKT	Osobe koje ne vide i ne čuju su među nama Tolerancija u svakodnevnom životu
Ciljevi aktivnosti	Razvijanje tolerancije učenika prema svim ljudima s posebnim naglaskom na gluhe, slijepe i gluhoslijepe osobe. Unapređenje znanja učenika da boljim razumijevanjem ljudi sa specifičnim potrebama podižu razinu kvalitete života cijelog društva. Afirmacija pozitivnog ponašanja učenika. Razumijevanje i razvijanje moralnih osobina odgovornih za prosocijalno ponašanje: toleranciju, nesebičnost, velikodušnost, solidarnost, strpljivost, dobronamjernost, empatiju, čovječnost i spremnost na pomoć. Senzibilizacija učenika za osobe kojima treba pomoć.
Namjena aktivnosti	Afirmirati društveno priznate vrijednosti, ukazati na odgovornije osobne izbore i poticanje na aktivniju i društveno odgovornu osobnu aktivnost za zdravije i sretnije društvo.

⁹ Usp. Vasta, Ross. Dječja psihologija : moderna znanost. Jastrebarsko : Naklada Slap , 2005. Str. 543.

¹⁰ Usp. Krizmanić, Mirjana; Vladimir Kolesarić. Tolerancija u svakidašnjem životu: psihologija tolerancije. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2005. Str. 15.

PROJEKT	Osobe koje ne vide i ne čuju su među nama Tolerancija u svakodnevnom životu
Nositelji aktivnosti	OŠ Ivana Mažuranića, Zagreb Voditeljica projekta: Marija Gajski, školska knjižničarka Andreja Šćukanec (4.A), Sanja Krznarić (4.B), Mirna Vranić (4.C) Marina Moharić Husak (Hrvatski savez gluhoslijepih osoba Dodir)
Način realizacije	Posjet Tiflološkom muzeju i Hrvatskoj knjižnici za slijepce. Susret i razgovor sa slijepom osobom. Predavanje prevoditeljice za gluhoslijepce osobe. Radionica Brailleova pisma. Radionica dvoručne abecede. Izrada razredne enciklopedije o gluhoslijepim osobama.
Vremenik aktivnosti	Mjesec knjige, 15. listopada – 15. studenoga 2013. godine
Detaljan troškovnik	Karte za tramvaj, ulaznica za Tiflološki muzej, potrošni materijal.
Način vrednovanja	Izrada male razredne enciklopedije koja će služiti i sljedećim generacijama. Pismena evaluacija provedenog projekta.

Moralni odgoj ima središnje mjesto u razvijanju ljudskih odlika i izgrađivanju osobnosti, a postiže se moralnom spoznajom, moralnim uvjerenjem, moralnim ponašanjem i djelovanjem.¹¹

Proces moralnog razvoja djeteta obuhvaća formiranje moralne svijesti, moralnih uvjerenja i stavova, moralnog ponašanja i djelovanja. Pedagog svojom osobnošću prenosi moralne vrijednosti i odgaja učenike vlastitim primjerom. Osim osobnosti i odgoja vlastitim primjerom, postoji i potreba posjedovanja ugleda, autoriteta i pedagoške ljubavi.¹²

Moralni odgoj u obiteljskom okruženju te razni programi i projekti u odgojno-obrazovnim ustanovama pružaju otpor tendenciji netolerancije.

¹¹ Usp. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje [citirano: 2017-10-5] Dostupno na <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41867>.

¹² Usp. Relja, Jasna. Učim i surađujem: didaktički materijal za poticanje moralnog razvoja učenika u dobi od 10 do 13 godina. Zagreb : Naklada Ljevak i Jasna Relja, 2017. Str. 4-5.

Za provedbu ovog projekta odabrani su učenici četvrtih razreda osnovne škole. Za to postoji više razloga:

1. Učenici četvrtih razreda dovoljno su emocionalno zreli da bi mogli shvatiti problematiku gluhosljepoće.
2. Do četvrtog razreda učenici su svladali čitanje, pa mogu shvatiti da postoje druga pisma i znakovna abeceda.
3. Osim toga, u četvrtom se razredu osnovne škole u okviru knjižnično-informacijskog programa poticanja čitanja i informacijske pismenosti uči koristiti referentnom literaturom te su ti učenici zato pogodni sudionici programa.

U tablici 1 izvadak je iz školskog kurikulumu s jasnim prikazom ciljeva, namjene i nositelja aktivnosti, načinom realizacije, vremenikom aktivnosti te troškovnikom i načinom vrednovanja projekta.

Osnovna tema projekta bila je gluhosljepoća te pitanje kako pružiti pomoć osobama oštećena vida i sluha.

Projekt se sastojao od nekoliko faza:

1. posjet Tiflološkom muzeju
2. posjet Hrvatskoj knjižnici za slijepe
3. susret i razgovor sa slijepom osobom
4. predavanje prevoditeljice za gluhoslijepu osobu
5. radionica Brailleeva pisma
6. radionica dvoručne abecede
7. radionica razredne enciklopedije o gluhoslijepim osobama.

2. Aktivnosti

U sklopu projekta posjetili smo Tiflološki muzej i Hrvatsku knjižnicu za slijepe. Učenici su imali priliku razgovarati sa slijepom osobom o problematici sljepoće u svakodnevnom životu, a prevoditeljica za gluhoslijepu osobu održala je predavanje u kojem je učenicima objasnila osnovne činjenice o poteškoćama gluhih, slijepih i gluhoslijepih osoba i o tome kako im pružiti pomoć.

2.1. Tiflološki muzej

Prije odlaska u Tiflološki muzej i Hrvatsku knjižnicu za slijepe učenici su upoznati s osnovnim informacijama o sljepoći i slabovidnosti (ako osoba oštećena vida ima ostatke vida, ona je slabovidna, a ako nema ostatke vida, onda je slijepa).

Put do knjižnice označen je linijom vodiljom za slijepe osobe, a semafori imaju ugrađen zvučni signalizator. Natpis na zgradi moguće je pročitati i opipom.

Uz stručno vodstvo učenici su pogledali stalni postav Muzeja:

- povijest institucionalizirane brige za slijepe osobe
- povijest pisma za slijepe i pisaćih strojeva za pisanje Brailleeva pisma
- tamna soba – učenici su mogli osjetiti kako je biti slijep ulaskom u mračnu komoru
- likovni radovi slijepih umjetnika.

Za razliku od drugih muzeja, u ovom se muzeju svi izložci smiju dodirivati. Učenicima je posjet Tiflološkom muzeju bio vrlo zanimljiv.

2.2. Hrvatska knjižnica za slijepe

U Hrvatskoj je 2000. godine donesena odluka o formiranju Komisije za knjižnične usluge za osobe s invaliditetom i osobe s posebnim potrebama Hrvatskog knjižničarskog društva. Temeljeći svoj rad na međunarodnim IFLA-inim Smjernicama za knjižnične usluge za osobe s posebnim potrebama i provodeći istraživanja, skupove i predavanja, ona konstantno razvija knjižnične usluge za sve osobe koje iz bilo kojeg razloga ne mogu koristiti uobičajene knjižnične usluge.¹³

Na trećem okruglom stolu o knjižničnim uslugama za slijepe, slabovidne i gluhoslijepe korisnike, održanom 6. studenog 2006. godine na temu „Dostupnost knjižnica za sve – knjižnične usluge i računalna oprema za slijepe, slabovidne i gluhoslijepe osobe“, prevedena je IFLA-ina publikacija „Knjižnice za slijepe u informacijsko doba – smjernice za razvoj“.¹⁴

Osobe oštećenog vida imaju iste potrebe za informacijama kao i videće osobe. IFLA-ina Sekcija za knjižnične usluge za slijepe uključuje preko 135 zemalja svijeta. Njezin je najvažniji cilj razvoj knjižničnih usluga na svjetskoj razini za one osobe koje ne mogu čitati crni tisak. To su osobe koje zbog tjelesnog nedostatka ne mogu držati knjigu, osobe s oštećenjem vida ili sljepoćom ili osobe koje teže čitaju zbog osjetljivih nedostataka ili poteškoća pri učenju kao što je disleksija. Demokratsko pravo pristupa informacijama, cjeloživotnom učenju i kulturi proteže se i na osobe s posebnim potrebama.¹⁵

¹³ Usp. Frajtag, Sanja; Dunja Gabriel. Komisija za knjižnične usluge za osobe s posebnim potrebama: deset godina djelovanja. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 53, 2 (2010), str. 3.

¹⁴ Isto, str. 5.

¹⁵ Usp. Knjižnice za slijepe u informacijsko doba : smjernice za razvoj službi i usluga. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2006. Str. 20-23.

Budući da osobe s oštećenim vidom ne mogu čitati standardni tisak, Hrvatska knjižnica za slijepe sadrži zvučne knjige, elektroničke knjige, knjige s uvećanim tiskom i knjige na Brailleovu pismu.

Brailleovo pismo reljefno je pismo temeljeno na specifičnom rasporedu izbočina u šest polja koje je osmislio Louis Braille 1829. godine.

Brailleovo pismo postalo je međunarodno pismo slijepih, a u Hrvatskoj je popularno nazvano „brajica“. Prve knjige za slijepe prepisivale su se ručno uz pomoć tablice i šila, a prepisivači su bili volonteri, kako slijepe osobe tako i osobe zdravog vida. U današnje informatičko doba razvijeni su brojni programi za računala koji, za razliku od prvih tiskarskih strojeva, za prijepis brajice imaju vrlo sofisticirane programske pakete.¹⁶

Ako knjižnica ne posjeduje literaturu koju osoba oštećena vida želi pročitati, može naručiti prilagodbu tiskanog izdanja za osobe s oštećenjem vida. Zbog toga uz posudbeni odjel knjižnica ima i studije za snimanje zvučnih knjiga i „brajčnu knjižaru“ s knjigovežnicom.

Časopisi na Brailleovu pismu čuvaju se u plastičnim omotima kako se izbočine Brailleova pisma ne bi oštetile.

U knjižnici su pronađeni i pogodni materijali za rad na radionicama u školi: časopisi na Brailleovu pismu, predlošci za učenje Brailleova pisma i zadaci za vježbu u učenju.

2.3. Razgovor sa slijepom osobom o svakodnevicu

U svrhu upoznavanja i osvješćivanja svakodnevica slijepa osobe, organiziran je dolazak slijepog mladića koji je pričao o svakodnevnom životu osoba s oštećenim vidom.

Učenici su bili iznenađeni kada su otkrili informacije o mladićevu obrazovanju i studiranju. Pitanja i nejasnoće bili su vezani uz njegov dolazak na fakultet, učenje, biranje odjeće i brigu o samome sebi. Odgovorio je na mnoga pitanja na vrlo zanimljiv i šaljiv način.

Učenike je zanimalo kako se slijepe osobe mogu baviti sportom i na koje se načine mogu zabavljati – zvučne lopte za razne igre, društvene igre kao što su monopoli, šah, „čovječe, ne ljuti se“ i različite vrste karata koje moraju biti posebno označene da se mogu prepoznati opipom.

Postoji čitava industrija tiflotehničkih pomagala koja pomažu osobama s oštećenim vidom u orijentaciji i kretanju, čitanju i pisanju.

¹⁶ Usp. Frajtag, Sanja. Hrvatska knjižnica za slijepe – odjeli i usluge. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 53, 2(2010), str. 64.

Elektronička pomagala za slijepe pod zajedničkom skraćenicom E.T.A. ili Electronic Travel Aids dijele se u dvije skupine: detektori prepreka (engl. *obstacle detectors*) i osjetila za okoliš (engl. *environment sensors*). Druga elektronička pomagala za slijepe znatno pomažu njihovoj samostalnosti, od samostalnog korištenja računalom do kretanja i školskog učenja: čitač ekrana, govorne jedinice, Brailleve elektroničke bilježnice, Brailleevi redci, softveri za mobilne telefone, elektronička povećala, softveri za slabovidne.¹⁷

Za slučaj bolesti postoje govorni toplomjeri, a kutije s lijekovima dostupne su većinom na Brailleovu pismu. Također, važan je i uređaj za prepoznavanje boja – ako slijepa osoba prisloni odjeću, uređaj joj očitava boju.

2.4. Predavanje prevoditeljice za gluhoslijepa osobe iz Hrvatskog saveza gluhoslijepih osoba „Dodir“

Hrvatski savez gluhoslijepih osoba „Dodir“ nevladina je i neprofitna organizacija osnovana 1994. godine, a bavi se promicanjem interesa gluhoslijepih osoba u Republici Hrvatskoj i izvan nje te ostvarivanjem njihovih temeljnih ljudskih prava na edukaciju, rehabilitaciju, komunikaciju i socijalizaciju s ciljem omogućavanja dostojanstvenog i ravnopravnog suživota gluhoslijepih osoba u društvenoj zajednici.¹⁸

U Republici Hrvatskoj trenutno je na snazi „Zakon o hrvatskom znakovnom jeziku i ostalim sustavima komunikacije gluhih i gluhoslijepih osoba u Republici Hrvatskoj“. Člankom 1. propisuje se pravo gluhih i gluhoslijepih osoba te drugih osoba s komunikacijskim teškoćama na korištenje, informiranje i obrazovanje na hrvatskom znakovnom jeziku i ostalim sustavima komunikacije koji odgovaraju njihovim individualnim potrebama, a u svrhu izjednačavanja mogućnosti pristupa socijalnom, ekonomskom i kulturnom okruženju te omogućavanja ravnopravnog ostvarivanja svih ljudskih prava i temeljnih sloboda.¹⁹

U skladu s time, udruga educira prevoditelje hrvatskog znakovnog jezika (u daljnjem tekstu: HZJ) u nekoliko gradova u Hrvatskoj. Prevoditelji su još uvijek rijetkost, a nekoga tko je tek prošao tečaj HZJ ne možemo smatrati prevoditeljem dok ne stekne bogato radno iskustvo u prevodenju.

¹⁷ Usp. Zuckerman, Zora. *Summa pedagogica: inkluzivno obrazovanje učenika s razvojnim teškoćama: Kada čovjek nema ono što voli, neka voli ono što ima!* Velika Gorica: Naklada Benedikta, 2016. Str. 151.

¹⁸ Usp. mrežne stranice Hrvatskog saveza gluhoslijepih osoba „Dodir“ [citirano: 2017-10-5]. Dostupno na <http://www.dodir.hr/onama.php#.WRRUrzclHcs>.

¹⁹ Usp. Zakon o hrvatskom znakovnom jeziku i ostalim sustavima komunikacije gluhih i gluhoslijepih osoba u Republici Hrvatskoj. // *Narodne novine* 82, 1570 (2015). [citirano: 2017-10-5]. Dostupno na http://narodne--novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_07_82_1570.html.

Na 50 gluhih osoba potrebna su dva prevoditelja, a na jednu gluhoslijepu osobu potrebna su dva prevoditelja koji se neprestano mijenjaju. Stoga nije ni potrebno naglašavati da prevoditelja za gluhoslijepe osobe nedostaje, pogotovo u manjim i udaljenijim seoskim ili otočnim sredinama.

U Hrvatskoj je registrirano 350 gluhoslijepih osoba.

Iskusnih prevoditelja HZJ do provođenja školskog projekta bilo je 13, no taj broj raste.

Profesorica Marina Moharić Husak iz Hrvatskog saveza gluhoslijepih osoba „Dodir“ održala je učenicima predavanje u kojem ih je upoznala sa značajkama sljepoće i slabovidnosti, gluhoće i naglušnosti te gluhoslijepe.

Osobe koje imaju ostatke sluha su nagluhe, a osobe koje imaju ostatke vida su slabovidne. Ako osoba ima oštećenje i vida i sluha u bilo kojem postotku, naziva se gluhoslijepom osobom.

Učenici su saznali s kakvim se poteškoćama susreću osobe oštećena sluha i vida te koje probleme imaju u kretanju i komunikaciji s videćim i čujućim osobama, kako tim poteškoćama doskočiti te na koji način oni mogu nešto učiniti.

Nakon što su dobili slušalice i poveze preko očiju te na nekoliko minuta isprobali kako je biti gluha ili slijepa osoba, mogli su mnogo lakše razumjeti što trebaju učiniti u susretu s osobama koje ne vide i ne čuju. Naučili su kako mogu na ispravan način prići osobi s tim poteškoćama te kako joj ponuditi ili pružiti pomoć ako je potrebna:

1. Prići osobi ako mislimo da treba pomoć.
2. Lagano potapšati po ruci ili ramenu da se osoba ne uplaši.
3. Upitati glasno treba li joj pomoć, a ako ne čuje, napisati na dlanu, slovo po slovo, riječ POMOĆ?
4. Pružiti pomoć ako je potrebna.

Ako slijepu osobu treba nekamo odvesti ili prevesti preko ulice, nikad ju ne držimo, nego joj prepuštamo da ona nas pridrži za nadlakticu. Time će svaka prepreka na cesti biti naglašena pokretima našeg tijela. Ukoliko bismo mi držali osobu koja ne vidi, osjećala bi se zarobljeno i neugodno (slika 1).

Učenici su se okušali u obje uloge i shvatili zašto se osobu vodi na određeni način.

Učenici su nosili slušalice na ušima i poveze preko očiju kako bi osjetili kako je biti gluhoslijep. Imali su i naočale s lijevkom te su saznali što je to tunnelski vid. Zaključeno je da je to vid u kojem osoba ima oštrinu, ali joj je vidno polje znatno smanjeno, kao točkica vidnog polja koje ne mora nužno biti ravno ispred. Zato slabovidni ljudi ponekad gledaju „postrance“ (slika 2).

Učenici su naučili koja pomagala koriste slijepe i gluhe osobe. Vidjeli su kako izgleda štap za slijepe (bijeli štap), a kako štap za gluhoslijepe osobe (crveno-bijeli štap). Saznali su zašto slijepi ljudi nose naočale i koja je važnost psa vodiča. Isto

tako, saznali su da se gluhoslijepe osobe ne mogu same brinuti za svog psa i zato ga nemaju ako se netko ne može brinuti za njega.

Slika 1. Simulacija vođenja gluhoslijepe osobe

Slika 2. Simulacija tunelskog vida

Učenici su bili iznimno zainteresirani i postavili su mnogo pitanja. Nakon što su osjetili kako je to ne vidjeti i ne čuti, dobili su veliku želju da pomognu. Željeli su saznati za što više načina na koje mogu pomoći.

Pitanja učenika:

- Mogu li se gluhoslijepe osobe baviti sportom?
- Kako se stvaraju zvučne knjige?
- Kako pišu i čitaju slijepe osobe?
- Kako uče i studiraju slijepe osobe?
- Kako se služiti računalom?
- Kako osobe s oštećenjem vida prepoznaju boje?

Na predavanju su učenici naučili:

- kako u javnom prostoru prema pomagalu prepoznati slijepu ili gluhoslijepe osobu
- kako se obratiti osobi koja ne vide ili ne čuje
- kako ponuditi pomoć
- kako voditi slijepe i gluhoslijepe osobe
- kojim se pomagalima koriste slijepe, gluhe i gluhoslijepe osobe i
- nekoliko osnovnih znakova na znakovnom jeziku.

3. Radionice

Prethodno opisane aktivnosti potaknule su kod učenika interes za kreativnim izražavanjem u područjima vezanim uz postupke pomoću kojih osobe s oštećenjima sluha i vida komuniciraju sa svijetom koji ih okružuje, tako da su uspješno održane sve tri planirane radionice:

1. radionica Brailleeva pisma
2. radionica dvoručne abecede i
3. radionica izrade razredne enciklopedije.

3.5. Radionica Brailleeva pisma

3.5.1. Uvod

Brailleovo pismo jest općeprihvaćeno pismo za slijepce u cijelom svijetu. Nakon nekoliko ranijih pokušaja stvaranja pisma za slijepce, to je pismo postalo široko prihvaćeno.

Louis Braille oslijepio je još kao desetogodišnji dječak. Toliko godina imaju i učenici sudionici radionice. Budući da je nekad vidio, imao je drukčije zahtjeve za percepcijom svijeta od osoba koje su rođene slijepce. Bio je odličan učenik i bavio se glazbom, a slobodne trenutke provodio je osmišljavajući pismo i način notnog zapisa za slijepce. Osmislio je i znakove za brojeve, računске operacije, veliko slovo i interpunkcijske znakove, tako da je pismo zadovoljavalo sve što i pismo za osobe koje vide te je postalo općeprihvaćeno.²⁰

Osobe koje ne vide imaju bolji osjećaj dodira jer znaju da si ne mogu pomoći vidom. U nedostatku jednog osjeta intenzivnije se razvijaju ostala osjetila. Osobe s oštećenjem vida oslanjaju se na preostala osjetila, ponajprije na bolji osjećaj dodira, pa im je osjet dodira bolje razvijen. Na osjetu dodira temelji se i čitanje Brailleeva pisma.

Poticaj za učenje Brailleeva pisma bila je životna priča o životu Helen Keller, koja je od djetinjstva bila slijepa, gluha i nijema. Nakon što se uz pomoć učiteljice Ane Sullivan naučila sporazumijevati s okolinom, unatoč problemima s kojima se suočavala, naučila je nekoliko stranih jezika, završila doktorat iz filozofije i radila kao socijalna radnica.

3.5.2. Tijek radionice

Učenici su dobili abecedu Brailleeva pisma na jednom listu papira (slika 3) te listove papira s nizom ucrtanih polja sa šest kružića koje su sjenčali u obliku

²⁰ Usp. Hrvatska knjižnica za slijepce [citirano: 2017-10-5]. Dostupno na <http://www.hkzasl.hr/braillovo%20pismo.html>.

slova na brajici. Tako su prvo napisali cijelu abecedu, zatim svoje ime i prezime, a potom su svi koji su to željeli mogli napisati kratak tekst.

Pravo Brailleovo pismo trebalo bi se pisati tako da se s druge strane prema određenom rasporedu točkica stvaraju udubljenja ili rupice, pa da one ostanu na pravoj strani ispupčenja, no i ovo je bilo sasvim dovoljno za prikaz učenicima.

Imali smo i primjer pravog teksta na Brailleovu pismu, a tko je to želio, mogao je opipati tekst i pokušati čitati. Sva su djeca to smatrala nemogućim zadatkom. Objasnjeno im je da oni imaju mogućnost osloniti se na osjetilo vida.

Nakon toga dobili su zadatke koje smo dobili u knjižnici: nekoliko riječi na Brailleovu pismu, a ispod njih te iste riječi na latinici napisane drugim redosljedom.

Zadatak je bio opipom ih prepoznati i spariti riječi na različitim pismima.

Slika 3. Predložak za učenje brajice

3.6. Radionica dvoručne abecede

3.6.1. Uvod

Postoji više načina komunikacije između ljudi oštećena vida i sluha.

Osim Brailleova pisma, postoji i drugi načini komunikacije: znakovni jezik, dvoručna abeceda, jednoručna abeceda, pisanje na dlanu.

Znakovni jezik

Zakon o hrvatskom znakovnom jeziku i ostalim sustavima komunikacije gluhih i gluhoslijepih osoba u Republici Hrvatskoj prihvaćen je u Hrvatskom saboru 2015. godine. Time je hrvatski znakovni jezik (HZJ) prihvaćen kao službeni i ravnopravan jezik u Hrvatskoj, kao i govorni hrvatski jezik, a osobe s komunikacijskim poteškoćama dobile su pravo na korištenje, informiranje i obrazovanje na hrvatskom znakovnom jeziku.²¹

Svaki govorni jezik ima svoj znakovni jezik i mora se posebno učiti. Isto je i sa znakovnim jezikom. Gramatika HZJ nije jednaka gramatici hrvatskog govornog jezika. Izrazi lica, stav tijela i pokreti ruku daju gramatiku, ton i intonaciju izrečenog. Ipak, prijevod na HZJ sadrži sve nijanse, ideje, ton i namjeru originalne poruke. Postoji više oblika HZJ, a njihova uporaba ovisi o tome koliko dobro osoba vidi.

Taktilni hrvatski znakovni jezik sustav je taktilnih znakova pomoću kojih gluhoslijepi mogu dodirivanjem ili pipanjem primati sve informacije iz okoline. Osobe se drže za ruke, ali tako da u poziciji govora jedna osoba pokazuje informacije, a druga pipanjem prima informacije. Nakon toga, u odgovoru, uloge se mijenjaju i druga osoba pokazuje što ima za reći, a prva osoba pipanjem „preluskava“ poruku. Taj se sustav koristi kada nema dovoljno ostataka vida da bi se znakovi vidjeli.

Locirani HZJ vizualni je znakovni jezik koji se izvodi isključivo unutar odgovarajućeg okvira vidnog polja koji odgovara gluhoslijepoj osobi.

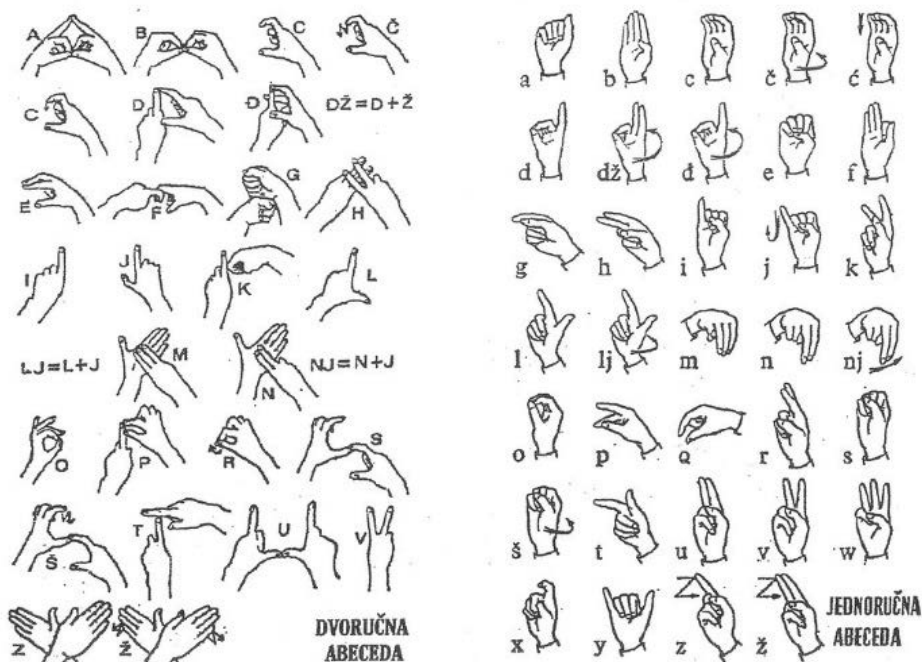
Vođeni HZJ oblik je znakovnog jezika u kojem gluhoslijepa osoba ima dobru oštrinu vida, no vidno polje znatno joj je smanjeno te ona mora stalno usmjeravati ruke sugovornika kako bi ih vidjela (tunelski vid).

Dvoručna i jednoručna abeceda prikazuju abecedu određenim pokretima ruku. Neki glasovi imaju više prihvaćenih oblika (j, lj, nj, z, ž), no to ne predstavlja problem jer je službeni samo jedan.

Pisanje na dlanu najprihvatljivije je kad je u pitanju osoba koja ne vidi i ne čuje, a sugovornik ne zna znakovni jezik. Vrlo je jednostavno. Na dlanu crtamo velika tiskana slova, kao olovkom, i to jedno slovo na drugo, a ne jedno pored drugoga, te na kraju riječi obrišemo dlan. Tako osobi kojoj prilazimo prvi put možemo na dlan napisati „POMOĆ?“ i na temelju reakcije pružiti pomoć ako je potrebna (slika 4).²²

²¹ Usp. Zakon o hrvatskom znakovnom jeziku, članak 1.i 2. //Narodne novine 82, 1570 (2015) [citirano: 2017-10-5]. http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_07_82_1570.html.

²² Usp. Mrežne stranice Hrvatskog saveza gluhoslijepih osoba „Dodir“ [citirano: 2017-10-5]. Dostupno na <http://www.dodir.hr/>.

Slika 4. Jednoručna i dvoručna abeceda za komunikaciju osoba s oštećenjem sluha

3.6.2. Tijek radionice

Radionica je bila posvećena učenju dvoručne abecede. Učenici su ju svladali u 45 minuta, a kasnije su ju međusobno uvježbavali. Oni su to smatrali igrom, no uvidjeli su i korisnost poznavanja te vještine u slučaju potrebe. Mnogi od njih prenijeli su ju obitelji i prijateljima. U školi su se sljedećih tjedana mogli vidjeti učenici kako komuniciraju na taj način.

3.3. Radionica izrade razredne enciklopedije

3.3.1. Uvod

U redovnom programu školskog knjižničara, tzv. knjižnični odgoj i obrazovanje jest obrada referentne literature u 4. razredu osnovne škole. Cilj je učenike podučiti načinima pretrage referentne literature i potrage za ciljanim informacijama. Učenici se pritom uče koristiti rječnicima, enciklopedijama i leksikonima.

Izrada razredne enciklopedije provodi se tako da uz pomoć bilježaka s prethodnih aktivnosti i uz pomoć referentne literature iz knjižnice izrade ilustriranu enciklopediju odgovarajući na pitanja.

Učenici su s oduševljenjem izražavali ono što su naučili jer su bili ponosni na svoje znanje. Naučili su kako se obratiti osobama oštećena vida i sluha te kako s njima komunicirati. Naučili su kojim se sve pomagalicama koriste da si olakšaju svakodnevni život i kako im oni kao djeca mogu pružiti pomoć.

3.3.2. Tijek

Učenici su podijeljeni u grupe, a svaka je grupa dobila jednostavna orijentacijska pitanja. Učenici su uz razgovor i pretraživanje referentne literature dolazili do odgovora. Ukratko su kroz odgovore na ta pitanja opisali sve što su dotad naučili.

GRUPA 1:

Tko su gluhe i nagluhe osobe?

Koja su pomagala za gluhe osobe?

Kako komuniciraju gluhe osobe?

Kako možemo pomoći gluhoj osobi?

GRUPA 2:

Što je slabovidnost? Što je to sljepoća?

Kako prepoznamo na ulici osobu koja je slijepa ili slabovidna, a kako onu koja je gluhoslijepa?

Kako pomoći slijepoj ili slabovidnoj osobi?

Kojim se pomagalicama koriste slijepi i slabovidne osobe?

GRUPA 3:

Što je to Brailleovo pismo?

Kako se Brailleovo pismo piše, a kako čita?

Što je to Dan bijelog štapa?

Tko je Helen Keller?

GRUPA 4:

Tko je gluhoslijepa osoba?

Kako se komunicira s gluhoslijepim osobama?

Koja su pomagala za gluhoslijepu osobu?

Kako možemo pomoći gluhoslijepoj osobi?

Nakon radionica učenici su pismeno evaluirali projekt. Evo nekih odgovora učenika:

„U srijedu sam naučila kako komunicirati s gluhoslijepim osobama. Naučila sam znakovni jezik. Bilo mi je jako zabavno i lijepo.“ Ema

„Interesantno mi je što nam je učiteljica Marina pokazala štap sa gluhoslijepe osobe. Jučer sam vidio čovjeka koji ima bijelo-crveni štap. Sada znam da on ne vidi i ne čuje i da mu mogu pomoći.“ Danijel

„Bili smo u knjižnici za slijepe. Svidjelo mi se razgovarati sa studentom koji ne vidi, a sve može sam.“ Emanuel

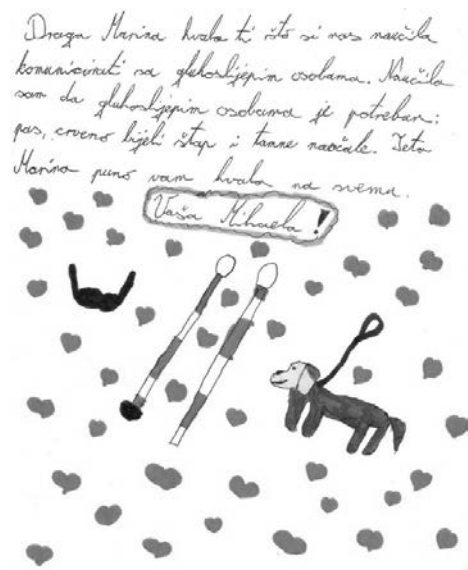
„U muzeju sam hodao u tamnoj komori i bilo mi je ružno. Ja ne želim oslijepiti iako postoje svakakva pomagala za pomoć.“ Ivan

„Naučio sam kako mogu razgovarati s gluhim pomoću kretnji rukama.“ Nikola

„Jako mi se svidjelo što sad znam kako mogu pomoći svom susjedu koji ne vidi.“ Elza

Slika 5. Primjer dječjeg rada

Slika 6. Pomagala za slijepe

Ispod crteža (slika 5) naslikane su dvije osobe. Jedna kaže: „Ja ne vidim!“, a druga odgovara: „Ja ću ti pomoći.“

Jedan učenik komentirao je predavanje o gluhoslijepima na sljedeći način:

„Predavanje o gluhoslijepim osobama mi se jako sviđalo. Najbolji dio mi je bio kad smo pričali kako da se sporazumijevamo sa gluho-slijepom osobom i kako pomoći tim ljudima.

Naučio sam kako se sporazumijevati s gluho-slijepom osobom i kako im mogu pomoći.“ Mihej

Učenici kojima je ostalo vremena napisali su pisamca za „tetu Marinu“ u kojima ju pozivaju da opet dođe u posjet i nauči ih još nešto.

Primjer dječjeg rada u obliku pisma:

„Draga Marina! Hvala ti što si nas naučila komunicirati sa gluhoslijepim osobama. Naučila sam da je gluhoslijepim osobama potreban: pas, crveno-bijeli štap i tamne naočale. Teta Marina, puno Vam hvala na svemu! Vaša Mihaela!“

4. Zaključak

Socijalne vještine koje su učenici vježbali u ovom projektu temelje se na principima međunarodnih dokumenata Opće deklaracije o ljudskim pravima i UNESCO-ovoj Deklaraciji o principima tolerancije iz 1995., a na razini Republike Hrvatske na Zakonu o suzbijanju diskriminacije iz 2008.

Prema tim dokumentima svim je ljudima zajamčeno pravo na slobodu mišljenja i izražavanja, pravo na socijalnu uključenost osoba s invaliditetom u zajednicu te pravo na informaciju i znanje. Inkluzija podrazumijeva uključenost cijelog društva i institucija u poboljšavanje kvalitete života, a za to je potrebno od najranije dobi djeci usađivati osjećaj odgovornosti, i to kako za sebe tako i za druge. Ako razumiju tuđe potrebe i imaju visok stupanj empatije, reakcije su im prirodno altruistične i imaju pozitivne posljedice za druge.

Takvo prosocijalno ponašanje unosi red i zadovoljstvo u zajednicu, a upornim djelovanjem u jednoj zajednici može se dovesti do nekih blažih promjena.

Većina učenika koji su sudjelovali u projektu nije nikada imala doticaja s gluhim, slijepim ili gluhoslijepim osobama. Budući da im je to bilo posve novo iskustvo, temi su pristupali otvorena srca i uma, bez predrasuda. Zbog toga su bili vrlo zahvalna grupa.

Aktivnosti provedene s učenicima pobudile su u njima motivaciju da pomognu ranjivim skupinama. Jasno se vidi potencijal u pristupu ozbiljnim temama, i to kroz sadržajima raznoliku i zanimljivu prezentaciju u kojoj su „glavne uloge“ dodijeljene stvarnim osobama na koje se tema odnosi i suradnicima izvan škole.

Uspijemo li djeci sustavno pružati takve sadržaje i vlastitim primjerom iskazivati pozitivan stav, imat ćemo uspješnije i sretnije društvo.

LITERATURA

- Beck, Robert C. Motivacija: teorija i načela. Jastrebarsko : Naklada Slap, 2003.
- Deklaracija o pravima osoba s invaliditetom. // Narodne novine 47, 911(2005). [citirano: 2017-10-5]. Dostupno na http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2005_04_47_911.html
- Frajtag, Sanja. Hrvatska knjižnica za slijepe – odjeli i usluge. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 53, 2(2010), 63-75.
- Frajtag, Sanja; Dunja Gabriel. Komisija za knjižnične usluge za osobe s posebnim potrebama: deset godina djelovanja. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 53, 2(2010), 1-9. [citirano: 2017-10-5], Dostupno na <http://www.hkdrustvo.hr/vjesnik-bibliotekara-hrvatske/index.php/vbh/article/view/426/421>
- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje [citirano: 2017-10-5] Dostupno na <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41867>
- Hrvatska knjižnica za slijepe [citirano: 2017-10-5]. Dostupno na <http://www.hkzasl.hr/braillovo%20pismo.html>
- Klaić, Bratoljub. Rječnik stranih riječi. Zagreb: Nakladni zavod RH, 1990.
- Knjižnice za slijepe u informacijsko doba : smjernice za razvoj službi i usluga. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2006.
- Krizmanić, Mirjana; Vladimir Kolesarić. Tolerancija u svakidašnjem životu: psihologija tolerancije. 3. izd. Jastrebarsko : Naklada Slap, 2005.
- Latane, Bibb; John M. Darley. The unresponsive bystander: Why doesn't he help? New York: Appleton-Century-Crofts, 1970.
- Mrežne stranice Hrvatskog saveza gluhoslijepih osoba „Dodir“ [citirano: 2017-10-5]. Dostupno na <http://www.dodir.hr/onama.php#.WRRUrzclHcs>
- Mrežna stranica Tifloškog muzeja. [citirano: 2017-10-5]. Dostupno na <http://www.tifoloskimuzej.hr/main.aspx?id=18>
- Odluka o proglašenju „Dana bijelog štapa“ // Narodne novine 54, 1005(1996). [citirano: 2017-10-5] Dostupno na http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1996_07_54_1005.html
- Odluka o objavi Opće deklaracije o ljudskim pravima. // Narodne novine 12, 143(2009). [citirano: 2017-10-5]. Dostupno na http://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2009_11_12_143.html
- Odluka o proglašenju „Dana bijelog štapa“ // Narodne novine 54, 1005(1996). [citirano: 2017-10-5] Dostupno na http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1996_07_54_1005.html
- Relja, Jasna. Učim i surađujem: didaktički materijal za poticanje moralnog razvoja učenika u dobi od 10 do 13 godina. Zagreb : Naklada Ljevak i Jasna Relja, 2017.

- Socijalne vještine za tinejdžere : priručnik s pripremljenim satovima i aktivnostima. Zagreb: Naklada Kosinj, 2007.
- UNESCO. Deklaracija o principima tolerancije. 1995. [citirano: 2017-10-5]. Dostupno na http://www.hracion.org/wp-content/uploads/Deklaracija_o_principima_tolerancije.pdf
- Vasta, Ross. Dječja psihologija : moderna znanost. Jastrebarsko : Naklada Slap, 2005.
- Zakon o hrvatskom znakovnom jeziku i ostalim sustavima komunikacije gluhih i gluhoslijepih osoba u Republici Hrvatskoj. // Narodne novine 82, 1570(2015). [citirano: 2017-10-5]. Dostupno na http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_07_82_1570.html
- Zakon o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom. // Narodne novine 6, 80(2007) [citirano: 2017-10-5]. Dostupno na http://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2007_06_6_80.html
- Zakon o suzbijanju diskriminacije.//Narodne novine 85,2728(2008) čl.1. [citirano: 2017-10-5]. Dostupno na http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_07_85_2728.html
- Zuckerman, Zora. Summapedagogica: inkluzivno obrazovanje učenika s razvojnim teškoćama: kada čovjek nema ono što voli, neka voli ono što ima!. Velika Gorica: Naklada Benedikta, 2016.